

Manifest davart la situaziun dal rumantsch

La situaziun dal rumantsch sco lingua naziunala e chantunala è alarmanta. Ils fatgs èn enconuscents. Quels pretendan uss urgentamain acziuns e mesiras persvadentas da las vischnancas rumantschas, dal chantun Grischun e da la confederaziun. La constituziun federala cuntegna ina buna basa per proteger il rumantsch. Strusch existenta è dentant la voluntad politica dad applitgar questas prescripziuns legalas consequentamain.

Mo princips costituziunals na tanschan betg

Cun gronda maiortad ha il pievel svizzer acceptà avant sis onns in nov artitgel da linguatgs en la constituziun federala. Quel è vegnì rinforzà en la nova constituziun cun ils artigels 4, 18 e 70. Tranter auter prescrivan quels ch'ils chantuns hajan da determinar lur linguas uffizialas, da respectar la cumposiziun linguistica tradiziunala dals territoris e da prender resguard sin lur minoritads linguisticas. Quai oblighescha la confederaziun, il chantun Grischun e las vischnancas rumantschas d'applitgar lur lingua sco lingua uffiziala en administraziun, scola e dretgira.

La situaziun giuridica è damai clera. Clera è dentant era la situaziun linguistica existenta. Il rumantsch va a digren malgrà ils bels princips costituziunals, perquai ch'ina politica da linguatg activa manca. Intgins exempels dal davos temp:

- Mesiras concretas na vegnan betg prendidas cun la stgisa da l'autonomia communal.
- En ina scola superiura en il territori rumantsch nun èsi cler, sch'il linguatg matern è in rom obligatori.
- En il Grischun triling vegn introducida ina nova "marca da tetg" 'graubünden' en in sulet linguatg.
- Per in post da secretariat public amez il territori rumantsch na vegnan pretendidas naginas enconuschientschas dal rumantsch.
- En la dumbraziun dal pievel na lubescha l'Uffizi federal da statistica betg a Rumantschas e Rumantschs sco era ad auters bilings d'inditgar adequatamain lur bilinguitad vivida.

Da quests exempels datti anc blers.

Mo bainvulientscha e simpatia na tanschan betg

Il pli impurtant per il salvament dal rumantsch è senza dubi la schientscha linguistica ed ina ferma voluntad da la populaziun rumantscha da viver sia identitad. Buna voluntad ed idealissem han dentant – sco daper-

tut – lur cunfins. Senza sustegn ideal e material davart da las convischinas e dals convischins da las autras linguas na vai betg. Per mantegnair la schientscha da Rumantschas e Rumantschs e per promover la chapientscha, cunzunt da la maiortad da lingua tudestga, dovri dentant in engaschament persvadent da las instanzas politicas responsablas, surtut da la regenza e dal cussegl grond dal chantun Grischun triling. Da questas instanzas spetgain nus decisziuns liantas e mesiras bain preparadas che vegnan communitgadas ed applitgadas consequentamain. Mo decleraziuns da simpatia e l'appel a la voluntad da la populaziun rumantscha na bastan definitivamain betg. Igl è l'incumbensa da tuts da mantegnair quest linguatg. El è ensemen cun ils auters linguatgs naziunals in element essenzial da noss stadi federal svizzer.

Mo cun leschas na vai betg, dentant senza anc main

Bleras vischnancas rumantschas han declerà il rumantsch sco lingua uffiziala da l'administraziun ed han statui reglaments. Quest process n'è anc betg terminà e segirà. Quai che manca surtut è in sustegn chantunal commensurà. L'applicaziun è savens manglusa.

Per meglierar la situaziun dovri cleras disposiziuns en la nova lescha da linguas federala ed en la nova constituziun dal chantun Grischun. Quellas ston obligar confederaziun, chantun e vischnancas. Ellas han da procurar ch'il rumantsch survegn en ses territori tradiziunal finalmain il status d'ina lingua uffiziala integrala en administraziun, scola e dretgira.

Sche la confederaziun, ils chantuns e las vischnancas vulan propi mantegnair il rumantsch, ston els agir. **Nus pretendain dal chantun Grischun ch'el surpiglia sia responsabladad e sia rolla decisiva.**

La Rumantschia ha la solidaritad da l'entira Svizra:

Emprimas signatarias/signataris en successiun alfabetica: Urs Altermatt, prof. d'istorgia, Friburg; Andreas Auer, prof. da dretg, Genèvra; Arno Berther, advocat, Sedrun; Niculin Bischoff, inschigner forestal, Ramosch; Martin Bundi, istoricher, Cuira; Iso Camartin, manader part. cultura SFDRS, Turitg; Corina Casanova, advocata, Berna; Rita Cathomas-Bearth, translatura, Cuira; Luregn Mathias Cavely, advocat, Cuira; Cristian Collenberg, magister da scola media, Cuira; Giuseppe Decurtins, a.manader televisiun rumantscha, Trun; Duri Denoth, inschigner, Scuol; Michel Féraud, derschader fed., Soloturn; Thomas Fleiner, prof. da dretg, Friburg; Jean-Jacques Furer, sociolinguist, Roveredo; Francestg Friberg, magister secundar, Danis; Peter Hänni, prof. da dretg, Friburg; Arnold Hottinger, publicist, Madrid/Losanna; Giorgio Malinverni, prof. da dretg, Genevra; Gieri Menzli, magister da scola media, Cuira; Giuseppe Nay, derschader fed., Losanna; Mirta Nicolay, studenta, Bever; René Pahud de Mortanges, prof. da dretg, Friburg; Chasper Pult, magister da scola media, Pasqual; Franz Riklin, prof. da dretg, Friburg; Martin Schubarth, derschader fed., Losanna; Annaleta Semadeni, presidenta communal, Andeer; Anita Simeon, architecta, Lantsch/Turitg; David Truttmann, student, Müstair; Benedetto Vigne, schurnalist, Turitg; Hans Wiprächtiger, derschader fed., Lucerna.

Sutsignai er Vus quest manifest.

Ils 21 da mars 2002 vegn quest manifest cun tuttas sutscripziuns tramess al president dal cussegl federal, al president dal cussegl grond dal chantun Grischun ed al president da la regenza grischuna sco era a las medias.

Jau sustegn quest manifest:

Num/prenum: _____ professiun: _____ lieu: _____

Trametter fin als 18 da mars 2002 a: Duri Denoth, Bagnera 171, 7550 Scuol; fax 081/ 860 07 62; e-mail: manifest@rumantsch.ch Vus pudais er sutscriver directamain sut www.rumantsch.ch